

MULT, JELEN ÉS JÖVŐ

IRTA: CSENDÉS IMRE ref. lelkész, Winnipeg Man.

A Kanadai Magyar Ujság február 12.-i számában egy hosszabb cikkben beszámolt már arról, hogy miként alakult meg a Winnipegi Magyar Ref. Egyház 1906 február 4 és 11-én, az Alexander Ave-n levő német protestáns templomban tartva első istentiszteletét és alakuló gyűlését. Azóta negyedszázad telt el, a költő szavaival élve: "Megrakodva búval és örömmel."

Nem célok ez alkalommal felsorolni a 25 év alatt átélt örömeiket, még kevésbé akarom felhasogatni a már beheggett, vagy még eleven sebeket, inkább azt óhajtanám megállítani, hogy negyedszázadnak idegen hatása milyen nyomokat hagyott itt 465 magyarságunk nemzeti érzésében, nyelvében gondolkodásában, egyházas és vallásos lelki életében. Milyen oktatást nyújt 25 évnek tapasztalata a jelenre, milyen célokat tűz ki, milyen reményekkel bíztat, milyen feladatok elé állít a jövőre nézve? Továbbá rá szeretnék mutatni a magyar egyházak missziói munkájára, sőt egyenesen felsőbb hivatására oly irányú nemzeti szempontból, hogy ideszakadt honfitársaink miként lehetnek új hazájuknak nemcsak szorgalmas munkásai, de minden téren megbecsült polgáraivá is, mindemellett szívben, lélekben, érzésben, gondolkodásban megmaradhatnak magyaroknak, megtartva édes anyanyelvüket, megőrizve őseink tisztá, szent hitét, nemzetünknek ősi erényeit: a bátort, nyíltszívű egyenességet, a tántoríthatatlan erős akaratot, fedhetetlen jellemet, a szabadság, egyenlőség, testvériség nemzetközösségtől mentes magasztos eszméit.

Ha nemzeti szempontból nézzük 25 évnek hatását, szomorú eredményre jutunk. Az ez idő alatt felnőtt nemzedék jóformán elvesztette magyar jellegét. Ez a 25 év nagyrészen a világháború jegyében folyt le, amikor a szülőknél létezőkük volt nem nagyon kérkedni magyarságukkal, ha nem akarták elveszíteni munkájukat. Ellenséges idegen létükre élvezve a teljes szabadságot a szülők nem sokat törődtek azzal, hogy gyermekeik tudnak-e magyarul, vagy nem. Sőt kialakult az a ferde felfogás, hogy ha a gyermek más nyelvet is tanul kicsikorában, később az iskolában nem lesz képes elsajátítani az angol nyelvet. Így aztán a szülők jó része ha törve, ha rosszul, de a családi életben is csak angolul beszélt gyermekeivel. Ezért találhatunk ma, különösen a városban felnőtt fiatalok között nem egyet, kiknek szülei alig tudnak angolul, de a 15-20 éves ifjú úgy töri a magyart, mint a 2-3 éves új-kanadai az angolt. Az utolsó negyedszázad új generációja nyelvében és gondolkodásában már csak kis százalékban magyar, de ösztönös szerzői sajátos nemzeti tulajdonságaiban, sőt egyes szokásaiban is még nem asszimilálódtak teljesen, tehát nem is angol. Ők magukat kanadaiaknak szeretik nevezni, de ilyen nemzet még hivatalosan nincs. "Kanadai" néven ma még hivatalosan az indiánt és legfeljebb a félvérteket értik.

A vallásos, lelki élet szempontjából is csak hasonló a helyzet. A háború alatt és az azt követő tíz évben kevés állandó magyar egyháza volt a kanadai magyarságnak. Az angol templomokba jártak hát el a vallásosabb érzelmeik, vagy pedig a gombamódra szaporodó szekták karjaiba estek, melyek tulajdonképpen szintén angol nyelvűek. Magyarjaink tehát megismerték az angol egyházak külső szembevető formáit, de nem volt módjukban, — lehet, hogy nem is igen törekedtek — megismerni az angol egyházi élet igazi lékületét. Talán ez az oka, hogy itt egy egészen másformájú egyházi élete van a magyarságnak, mint óhazai hittestvéreinek, de viszont különbözik az angolokétól is. Mai egyházaink szervezetiileg szabadabbak, függetlenebbek az óhazainál, de rendszerlenebbek az itteniekénél. A vallásos élet lelki óserőben mélyebb, de alkotó áldozatkészségben sekélyebb az angolokénál.

Az elmúlt 25 évnek tapasztalata felbecsülhetetlen tanulságokkal szolgál a jelenre, fontos célokat tűz elénk és gazdagabb reményekkel bíztat a jövőre. Az Egyesült Államokat és az utóbbi években Kanadát is, a dollárok Eldorádójának szeretik tekinteni, ahol csak erősen akarni kell és már is gyűlekeznek körénk a finom selyemszálakkal átszőtt kis képes papírlapok, az istentitelt, drága dollárok. Ez részben igaz is, ezt tették a 25 év előtti pionirok is; erősen akarták, hogy legalább annyit keressenek, amiből, ha szűkösen is, de megélik. Az első pionir magyarok se igen hoztak magukkal több dollárt, mint az utóbbi években ide kerültek, de az akaratuk más volt. Az önállóság keresési vágyukban erősebbek, a küzdelem nehézségeivel szemben kitartóbbak, életükük kitűzésében és e cél felé haladásukban alhatatosabbak voltak. Ezek a tulajdonságok biztosítottak nekik olyan alapokat, melyekre felépíthették jövőjüket és szereztek jó nevet a magyar munkás kezének, sőt itt-ott pozícióhoz is juttattak egyeseket.

Hogy emez ömágyar érények mellett a 25 év előtti idekerülteket nem úgy ismerték meg mégsem, mint egy önálló nemzet értékes fiait, annak mélyebben a kulisszákat mögött rejtőző okai voltak, amiről itt ez alkalommal nem méltó említést tenni. Viszont, hogy a negyedszázados magyarság nem termelt ki önmagából itt nevelkedett magyar vezetőket, annak sokféle magyarázatát lehetne adni. Egyik legényesebb oka ennek az, hogy kivándorolt honfitársaink életétől kitűzése nem az volt, hogy örökre új hazát cserélnek, hanem a legjobban számítottak visszatérni, ha egy kissé majd sikerült felpakkolódnok az epedő dollárokból. Így történt aztán, hogy azok a kevesek, akik itt felsőbb iskolákat végeztek, teljesen különváltak a magyarságtól. Nekik mások lettek az életsezméik, amiről a bevándoroltak nem akartak tudomást venni s az eredmény az lett, hogy végül is kölcsönösen nem vettek tudomást egymásról sem. A leg hiszem pl. hogy a winniepei magyarok egy tízdrésze tudná, hogy a város egyik angol iskolájában magyar származású és magyarul is beszélő, de már kanadai diplomával rendelkező tanító is működik s talán épen angol nyelvet tanít.

Ez az eltávolodási folyamat különösen a háború ideje alatt divott és az a szomorú érteleme, hogy erre a rossz példát épen az óhazából kivándorolt erényesebb elem adta a fejlődő ifjúságnak, hiszen közülük kerültek ki azok, akik azt hitték, hogy tekintélyük emelésének egyik főfeltétele: minden kapcsolatot szétvágni volt hazájukkal, minden összeköttetést megszakítani véreikkel. Ez a jelenség azonban, hála Istennek, mulatól ében van. A legörvendetesebb és legbiztatóbb a dologban az, hogy éppen az uralkodó angol körökből indult ki a mozgalom az idezakadt különféle nemzetiségek sajátos nemzeti jellemvonásainak, tehetségeinek kifejlesztésére s az értékeknek Kanada kultúrásági életébe való átültetésére.

Kanada otthont és sok bevándorlónak megélhetést adott. Viszont ma már azt is elvárja tőlünk új hazánk, hogy mi is hozzájáruljunk és adjunk valamit sajátos nemzeti értékeinkből ennek az új országnak mérföldes csizmákkal előretörő fejlődéséhez. Ma már nemcsak közönséges nyers munkaerőnek tekintik a bevándorló idegeneket, hanem saját nemzetük kultúrája, világnézete, vallásos, erkölcsi élete eleven hordozójának is.

Új célkitűzésre van tehát szükség a Kanada magyarságának, olyanra, mely megváltoztatja azt a nézetet, hogy a felnőtt bevándorló csupán anyagias gondolkozásból jött ide s azért él boldogtalan elégedettségben, míg az itt felnőtt generáció azért megelégedettebb, mert beszédében, szokásokban, érzésben, gondolkodásában, szívben, lélekben szakítva a nemzeti hovatartozandósággal, teljesen és csupán idetartozónak érzi magát. Magyar nemzeti szempontból ez annyit jelent, hogy az új generáció tökéletesen elvesztett volna a magyarságra nézve.

Az új cél tehát az, hogy az itt nevelkedett nemzedék legyen itt élettereje a magyar nép megbecsülésére méltó jellemének, legyen tudatos hordozója nemzetünk kulturális értékeinek és öntudatos hitéletének. Csak így lehet végre is megértetni a világgal, hogy a "Magyar" nem csupán egy történelemből örökölt név, hanem a magyar nép képességei, nem egy tekintetben kiválóságai által, létjogosultsággal bíró nemzet, amelynek megvan egy elvi, mint gyakorlati megvalósításra méltó sajátos, értékes nemzeti programja, mely program egyetemlegesen is nélkülözhetetlenül szükséges a világ kulturális fejlődéséhez. Ilyen célkitűzés mellett biztató reményünk lehet, hogy végre is úgy barátaink, mint ellenségeink egyaránt megértik, miért van az, hogy még ma ősszetört, meggyötört, megalázott szétáradalásunkban is "Magyarságunk lenni kintöz szenvedés, de büszke fájdalom."

Ebben a célkitűzésben és még inkább ennek gyakorlati kivételében jut azán fontos szerep a magyar egyházaknak, felekezeti különbség nélkül. Ugyanis az itteni élet kétség felül anyagiasabb ugyannyira, hogy kevés eredménnyel bíztat az, ha az embereknek csupán érzelmeire akarunk hatni különféle társadalmi csoportosítással, hazafias alkalmi beszédekkel, vagy sajátos nemzeti szokásaink képeiben, vagy élő csoportokban való bemutatásával. Magyar népünk lelke mélyen élő ösztönös értékekkel kell kifejlesztésre juttatnunk, hogy az idegenlelkek megértésük és értékelésük a magyar-lelket.

Kossuth Lajos mondotta egyik beszédében, hogy: "Az a közönséges, melyen a népek szabadsága, boldogsága felépülhet és fennállhat, a Jézus Krisztus tiszta, hamisítatlan evangéliuma." Ennek az evangéliumnak pedig szószóója, terjesztője, hordozója az egyház s abban a hivatása magaslátán álló lelkipásztor, kinek nem lehet más célja, mint hivel boldog megelégedettséget, szabad boldogulást munkálni, segíteni és biztositani.

A mai magyar egyházak hivatása olyan irányba terelni idegenbe szakadt népiünk lelki fejlődését, hogy az ne csak belső hordozója legyen a magyarság ősi, Istenbe vetett hite erejének, szellemi tehetségeinek, szorgalmas munkabírásnak, hanem kifelé hatásában azt is bizonyítsa, hogy mi nem azért vagyunk jó polgárai új hazánknak, mert a mostoha sors által ide dobattuk, itt reményünk megélhetést, boldogulást találni, hanem épen azért vagyunk jó kanadaiak, mert jó magyarok voltunk és vagyunk. Nem hazafiaskodásból, vagy irredenta eszmék iránti lelkesedésből vagyunk szószóói a népiünkön, országunkon elkövetett jogtalan sérelmeknek, hanem azért, mert egyik legjellegzetesebb lelki jellemvonásunk az igazság szeretete, egész valónkkal hozzájárultunk az igazsághoz és azért teljes örökökkel

küzdeni, érte élni, szenvedni és meghalni is készek vagyunk, tudunk s ha kell akarunk is.

Sokszor szemünkre vetett elégedetlen irredentizmusunkban nem azt panasozzuk, hogy "földaraboltak, kifosztottak, megcsönkített rabszolgákká tettek", hanem azt, hogy ezt igazságnak hirdetik, a béke művének magasztalják és a civilizáció győzelmét látják benne. Nem azt panasozzuk, hogy megtették, hanem azt, hogy meg vannak elégedve vele és nem merik jóvátenni. A mi hivatásunk megértetni a világgal, hogy a magyar akarat tudja alázatosan hordozni az isteni végzés legsúlyosabb keresztjét: "Az igazságért való szenvedést." De megsemmisítésre ítélt haladásában is van ereje, bátorsága felemelt fővel, merészen szemébe vágni mindenkinek a maga igazát az emberi gyarlóságokkal, a gyűlölködő bosszu igazságtalanságaival szemben.

Az egyházak hivatása megértetni véreinkkel és az idegenekkel, hogy a magyar lélek, a magyar jellem isteni ajándék, örök kincs az emberiség egyetemében így nem vesztet el: "Nem! Nem! Soha!" Mint Dr. Ravasz László püspök mondotta: "A magyar lélek hármasságára: befelé bűnbánat, kifelé acélos dacu türelem, felfelé lobogó hit! Ma legfontosabb feladatunk úgy hordozni keresztünket, hogy az a kereszt hordozhaszon minket!"

Magyar kém nyerte meg Angliának a háborút

MEGOLDÓDOTT A NAGY VILÁGÖDÖKLÉS EGYIK LEGTITKOSABB REJTÉLYE — SZÉK JÓZSEF ELMONDJA FIANAK TRAGIKUS ÉLETÉT ÉS REJTÉLYES HALALÁT

A "Kanadai Magyar Ujság" külföldi jelentései alapján beszámolt már egy magyar származású villamosmérnöknek, Szék Sándornak rejtélyes életéről és titokzatos szerepéről az antant kémszolgálatában. A "Magyarság" című budapesti naplaj párisi tudósítójának most sikerült beszélni Szék Sándor apjával, — itt közöljük jelentését arról a titokzatos magyarszármazású emberről, akinek kémszolgálati talán döntően befolyásolta a világháború menetét.

Balfour volt angol miniszterelnök és külügyminiszter mondotta az edinburghi egyetemén tartott egyik előadásában: "A háborúnak talán legfontosabb eseménye, mely az antant ügyének mérhetően szolgálatot tett, a német titkos diplomáciai hírfekodex eltalálódása volt. Ennek köszönhetően, hogy kelő percben felvilágosítottuk a washingtoni kormányt a néme-

tek titkos szándékairól, elől tárhattuk ama hírfekodexot, melyekben Németország Mexikót látította fel az Egyesült Államok ellen s így rábírtuk az Egyesült Államokat, hogy a maga érdekében izenjen meg végül Németországnak a háborút. Meglepő, hogy ezért a felbecsülhetetlen szolgálatért, a német diplomáciai hírfekodex titkos átadásáért, melyről magyarszármazású emberről, akinek kémszolgálati talán döntően befolyásolta a világháború menetét.

1915 augusztus 15.-én jutott a német diplomáciai "hírfekodex" a titkos diplomáciai és katonai táviratok megfejtési kúlcasa az angol "Intelligence Service" kezére. A németek napról napra változtatták a kulcsot, megállapított rendszer szerint az angol kémszolgálati központ a londoni Downing Streeten 1915 augusztus közepétől a világháború végéig rendszeresen

vét, nem adom oda a halálnak sem! És nem is adta. Kivette Claudina szívét, aminek szerelmes dobogása beleszédésedett a halál halgató ritmusába. Negyvennégy esztendeig állt Sándor herceg íróasztalán spiritszba zárva Rhédel Claudina szíve. Mikor aztán Sándor 83 éves korában meghalt, odatették a koporsójába Claudina szívet is.

Azon a szomorú októberi napon pedig, szép Rhédel Claudina holttestét koporsóba zárva, kocsira tették, a bakjára felszállt Török Ferenc és mélyszégyes kegyelemből ő maga hajtotta Gráctól Erdőszentgyörgyig 36 napon át a gyászszekeret. A kis árva Ferencke pedig nőtt, növekedett Kozma Lajos gondos oktatásával mellett, Erdőszentgyörgyi nyaralások folytatódtak és évközben magyaryelvű, megleghangu levelek váltogatták egymást, özevgy Rhédelné és Württembergi Sándor között. Mikor Ferenc az első huszár egyenruháját kapta, édesapja így szögt hozzá: "Fiam, sohasé felejtse el édesanyád nyelvét. Magyar nyelv nélkül sohasem lehetnél jó huszár!"

Ferenc örökölte Rhédel Claudina szépségét is szívét is. Egyszer Londonban összetalálkozott Amália Cambridge hercegnővel és halálos szerelmre jobbantak egymás iránt. Az öreg württembergi király babonás ijedelemmel nézte a családjában újra fellobogó, végzetesnek látszó szerelmet. Hogy őcsésze utját egyengesse az angol trón mellett viruló virág felé, apai nagyanyjának címét, a Teck hercegi címét adományozta neki. Teck Ferenc azután nőül vette Amália Cambridge hercegnőt. Házasságukból három gyermek született, két fiú és

fogta el, fejtette meg és olvasta végig kivétel nélkül mindama hírfekodexot rádőlőjeleket, mik a Wilhelmstrasse-ről indultak s oda érkeztek a körülzárt Németország tengerentúli diplomáciai kirendeltségéig.

AZ ARULAS

Igy sikerült Angliának az Egyesült Államokat a háborúba vinnők, így sikerült meghúzni a német birodalom minden diplomáciai terveit és lökreveszt. Kétségtelen, hogy a névtelen ember, aki ezt a hírfekodexot hozta el kintár tenyerében a Downing Street-re, aki lángeszével nap-nap után követte a rendszeresen változó hírfekodexot a világ sorsát intőzlő a-karó német sriktráviratokkal; a rejtélyes lény, ki mindezekért soha egy fillért nem kért és nem kapott, bár az angoloktól birodalmakat érdemelt és kaphatott volna; kétségtelen, hogy ez az egy ember nyerte meg az antantnak a világháborút!

Hegyes női betűkkel, miknek tintáját tizenegy év szitta ki, el-sárgult levélke fekszik itt előttem, az asztalon: Bruxelles, 1920 február 8.

"Szék T. József, urnak, Páris Kötelességemnek érzem az ön megvizsgálására tudomására hozni Önnök, hogy Sándor fia, aki nálam húzta meg magát Bruxellesben a német hatóság elől, megmutatta nekem bizalmasan a német kormány titkos radiografiai kódexét és télem ment át rejtve a holland határon 1915 augusztus 14.-én. Azt mondotta, hogy kötelességet teljesít ezzel, mert ha ezt a kódexet az angol kormány kezére juttatja, akkor a szörnyű háborúnak, a hasztalan gyilkolásnak, a legrövidebb időn belül vége kell, hogy szakadjon" ... Aláírva: Mme. E. Gille.

AZ APA BESZÉL

Szék T. József Magyarországból elszármazott állampolgár, e fenti levél címzettjét, ősz szakállú, sötétszemű, kedves öregembert vendégszerető há-

MAROSSZÉKTŐL AZ ANGOL TRÓNIG

IRTA: B. MOLNAR MARIA

Hogy Mary angol királyné rokonságban áll a magyar Rhédel-családdal, sokan tudják. De valószínűleg kevesen sejtik, hogy milyen közvetlen közeli le származott egy szinmagyar, illetve székely családnak.

Messzire kell visszamennünk a kezdethez, egész 1622-ig. 1622-ben történt, hogy Bethlen Gábor erdélyi fejedelem kedvelt bizalmas emberének, vitéz Rhédel Jánosnak, érdemeit jutalmazásul egy falut ajándékozott. A Küküllő partján a tiltakozatos erdők tisztásán állagató kis Erdőszentgyörgyöt. Vitéz Rhédel Jánosnak fia, Ferenc, már 1657-ben Erdély fejedelme címét hordozta. Igaz hogy csak három hónapig, de mégis fejedelmi családja fényesítette az amugyis büszke, magukat Aba-nemzettségű származató, Ausztria-ellenes, kálmánista Rhédeléket. A család virágozott ezután minden különböző esemény nélkül vagy 180 esztendeig. A XIX. század elején azonban nagy fordulatot vett a család történelme.

Akkor Rhédel László volt a család feje, akinek a felesége Inczedy Karolina volt. Rhédel László érzelmeiben erősen elütött az erdőszentgyörgyi kriptában évszázados álomban porló őseitől. Szerelmes nagy hódolattal rajongott a bécsi udvar felé. Gyakran járt Bécsbe, hogy megfürösse érzelmét az udvar színté nem is földi fényes ségében. 1830-ban egyik bécsi utja alkalmával magával vitte a leányát, Claudinát is.

A marosszéki felső részben élő az erdőszentgyörgyi mezők

minden hirtartos szépségét és minden gyönyörű rejtelmességét vitte magával. Rhédel László és leánya az udvari bábra is hivatalosak voltak. Itt történt, hogy Württembergi Sándor belszédült Rhédel Claudina szemének nagyanyrilit margarétába. Világraszóló szerelem lánagolt fel a királyi sarj és Marosszék gyönyörű leánya között. Nem afféle udvari gáláns kaland, hanem komoly, halálontúli szerelem. Württembergi Sándor királyi családjába hiedgen tiltakozott a frigy ellen. Az öreg Rhédel azonban a württembergi család gőgjénél nem kisebb göggel jelentette ki, hogy nincsen olyan magasrangú család, ahová ne illesse be az ő szépséges leánya. A két család gögje elszakította egymástól a szerelmeket, de Sándor herceg megesküött, hogy sohasem házasodik meg, Claudina pedig, hogy sohasem megy férjhez. Rhédel László tehát halálosan megbántódva hazavitte leányát Erdőszentgyörgyre.

Claudina meselató szemel reá sátorozták szívének nagy árnyéka tragédiáját. Az erdőszentgyörgyi kastélyra ráalkonyodott a lassan muló évekkel a család végtelenbe hiedülő bá-nata. 1836-ban aztán beköszöntött a hallgatag házba a halál. Rhédel László örökre félreállt a szerelmek útjából. Ez a tét hordozta. Kocsijuk valahol szomorú esemény aztán újra közelhozta egymáshoz őket. Württembergi Sándor és Rhédel Claudina házasságra léptek még abban az esztendőben. A württembergi király, Sándor bátyja, Claudinát házasságuk alkalmával Hohenstein nével ajándékozta meg. Ezt a nevet viselte ragyogóan boldog halálára sebezve hajtogatott: Claudina nekem adta örökre a szí-

A legendás szerelmes pár Grácban telepedett le, de a nyarat mindig a kedves, jó szépek nagymamáján töltötték. Erdőszentgyörgyön. Württembergi Sándor házánál Grácban is magyaryl beszéltek. Hosszu évenek át volt bizalmas jó huszárja a hercegnek Antal János erdőszentgyörgyi székely ember. A kis Ferenc grófnak pedig az erdőszentgyörgyi székely fucsakón kívül, akikkel együtt mászta a küküllőparti fűzfákat madárfészekért legkedvesebb játszótárs volt Kozma Lajos fiatal ügyvéd. Kozma özevgy Rhédel Lászlóné jogtanácsosa volt. Majd később a szabadságharc után, mikor honvéd volta miatt halálra keresték, Württembergi Sándor herceg Grácba vitte és fia nevelőjévé tette.

De térjünk vissza a boldogabb időkbe. 1841-ben már májusban Erdőszentgyörgyre utazott a hercegi család és ott nyaraltak szeptember közepéig. Fellegtelen, boldog, szép napok után utrakeltek Grác felé. Közben az idő esőre vált és csaknem járhatatlanná tette a magyarszági utakat. Sándor Alvinczéi kénytelen volt elválni családjától és kíséretével lovon folytatta útját. Feleségét és Ferencét a hűséges Kozma Lajosra bízta. Claudina már akkor harmadik gyermekének életét hordozta. Kocsijuk valahol egy járhatatlan erdei úton felborult. Claudina a felborulásakor megsérült és nyolcnapi kíno szenvedés után örökre lezárt habonásan szépséges szemét. Halálos ágyán megérettette férjével, hogy Erdőszentgyörgyön temetteti el. Württembergi Sándor felett Claudina halálával kialudt a nap. Halálra sebezve hajtogatott: Claudina nekem adta örökre a szí-

vét, nem adom oda a halálnak sem! És nem is adta. Kivette Claudina szívét, aminek szerelmes dobogása beleszédésedett a halál halgató ritmusába. Negyvennégy esztendeig állt Sándor herceg íróasztalán spiritszba zárva Rhédel Claudina szíve. Mikor aztán Sándor 83 éves korában meghalt, odatették a koporsójába Claudina szívet is.

Azon a szomorú októberi napon pedig, szép Rhédel Claudina holttestét koporsóba zárva, kocsira tették, a bakjára felszállt Török Ferenc és mélyszégyes kegyelemből ő maga hajtotta Gráctól Erdőszentgyörgyig 36 napon át a gyászszekeret.

A kis árva Ferencke pedig nőtt, növekedett Kozma Lajos gondos oktatásával mellett, Erdőszentgyörgyi nyaralások folytatódtak és évközben magyaryelvű, megleghangu levelek váltogatták egymást, özevgy Rhédelné és Württembergi Sándor között. Mikor Ferenc az első huszár egyenruháját kapta, édesapja így szögt hozzá: "Fiam, sohasé felejtse el édesanyád nyelvét. Magyar nyelv nélkül sohasem lehetnél jó huszár!"

Ferenc örökölte Rhédel Claudina szépségét is szívét is. Egyszer Londonban összetalálkozott Amália Cambridge hercegnővel és halálos szerelmre jobbantak egymás iránt. Az öreg württembergi király babonás ijedelemmel nézte a családjában újra fellobogó, végzetesnek látszó szerelmet. Hogy őcsésze utját egyengesse az angol trón mellett viruló virág felé, apai nagyanyjának címét, a Teck hercegi címét adományozta neki. Teck Ferenc azután nőül vette Amália Cambridge hercegnőt. Házasságukból három gyermek született, két fiú és

egy lány: Victoria-Mary hercegnő, akit Edward walesi herceg, Victoria királynő unokája jegyzett el. Edward walesi herceg halála után pedig testvére-öcsének, az új walesi hercegnek Györgynek a menyasszonya lett György walesi herceg, az angol világháborúban ma is uralkodó királya 1893-ban nőül is vette. Eeküvője napján a Londonban élő magyarok és a magyarszági kiküldöttek felke-resték a magyar származású trónörökösét és gyönyörű nőül névelőket vitték neki ajándékol. Mary trónörökösé pedig nagyanyjának, Rhédel Claudinának nyugvóhelyét, amit a dőközben az omladozó kriptából az erdőszentgyörgyi református templomba helyezték át, nagy fekete márványtáblával jelölté meg. Az angol és magyaryelvű emléktábla magyar felirata a következő:

Rhédel Claudina, Hohenstein grófnő, Sándor württembergi herceg hitvesének emlékére emeltette unokája Victoria-Mária walesi hercegnő. Mindenki tudja, hogy Victoria-Mária walesi hercegnő Teck Mary, a mai angol királynő. Azt is mindenki tudja, hogy a marosszéki vér szólaht meg Lenne, mikor nagyanyjának, Rhédel Claudinának az erdőszentgyörgyi református templomban ezt az emléktáblát emeltette.

Milyen nagy a távolság az erdőszentgyörgyi templom és a világhatalmat jelentő angol trón között! Vajjon elszakadhat-e a virág a szártól, és a gyökertől annyira, hogy ne fájjon neki, ami a gyökérnek fáj?

A nagy királynő anyaföldje Erdély bizalommal tekint London felé ...